

A SZELLEM KÖTELESSÉGE

KÜLÖNÖS a mi életünk. Néha felszabadul, célok nyílnak meg, új lehetőségek, s a derűs ég alatt pezsdülve indul a munka mindenfelé; máskor meg összekuszálódik minden, a célok elvesztik jelentőségüket, a munka hirtelen megáll az idegek rövidzárlata következtében, idegességek cikáznak, célt keresnek és találnak. Ilyenkor sűrű és nehéz, fojtogató a levegő, – edzett tüdő kell kibírásához –, mint ép mostanában, pár hónap óta. Feszültség él közöttünk s viharok törnek ki egy pohár vízben, hajtóvadászat indul emberek ellen; néhol nemzedéki harc éleződik, máshelyt különös szövetezések alakulnak, s mint megbolydult méhkasban, támad mindenki, mindenki ellen. Nádasdy Tamás bizonyára fellélekzelve hagyná el e „tündérországot”, melynek ismeretlen veszélyei és állhatatlansága annyira megborzongatták.

A szellem kötelessége, hogy uralkodjék a testen s a harci zaj fölé emelkedve kutassa az okokat, állapítsa meg a betegség tüneteit s irányt mutasson a gyógyulásra. A szellem kötelessége ez, mely bár üldözött vaddá kezd változni Európában és sok jel mutatja, hogy nálunk is, nem mondhat le szerepéről, hiszen csak addig van létjogosultsága, amíg az irányítást végzi s amíg képesség van benne, hogy önmaga szüntelen megújítása árán irányító tudjon maradni. A népek ma már nem bírják a bolygók módjára keringő életet, egyetlen eszmei és gondolati tengely mellé kíváncsoznak, s ha a szellem ezt nem tudja részükre nyújtani, úgy azok felé fordulnak, akik a népi ösztönkívánta tételeket, akár idegenből is másolva, hangzatosan szónokolják.

Mi is miért jutottunk pillanatnyilag vakvágányra, a káosztól miért nem látszanak a célok, a zavar miért növekszik állandóan? Mert a szellem nem vállalta, részben önhibáján kívül nem is vállalhatta az irányítás feladatát, s közben a világ rohanva halad, új világgép alakul, s a régi és az új – eszmében és életfelfogásban egyaránt – birokra kelt, hatást gyakorol, hívőket toboroz, s hol ingatag a szellem szolgálata, zavart támaszt.

Távlatokban kell nekünk is gondolkoznunk!

Nyilvánvaló, hogy Európa válságának nem oka, hanem tünete a mai háború. A háborús propaganda tételeinek nem sokat hihetünk, de annak a mindkét oldalról hangoztatott nézetnek föltétlenül, mely szerint Európa arca mindenképpen megváltozik. Új kor hajnalán állunk s mint a többi, úgy ez is a vér gőzéből emelkedik ki. Győzhet akármelyik hatalom, de a világháború előtti életfelfogás, társadalmi és állami berendezkedés soha többet vissza nem tér. A totalitárius államok már megvalósították a maguk új társadalmi és állami

berendezésüket és a demokrata hatalmak, hogy a versenyt tarthassák, kénytelen-kelletlen, egyre többet vesznek át tőlük. A harcmodort mindig a támadó fél diktálja s a védekezőknek maguknak is hasonlítaniuk kell, át kell venniök az ellenfél módszereit, hogy sikeresen ellenállhassanak. S ez a háború nemcsak fegyverekkel folyik, sőt talán legkevésbé éppen a fegyverekkel, hanem – éppúgy mint a vallásháborúk idején – a szellem, a meggyőzés, a propaganda minden eszközével. Az ideológiai csendes háború eddig is folyt, most épp csak fegyverekbe is öltözött. S ez a harc nem mulik el nyom nélkül egyik fél felett sem. Nemcsak a fegyverek, hanem az ideológiák is hatnak egymásra, kicserélődnek, átváltoznak. Thomas Mann évekkel ezelőtt már *harcos humanizmus*ról beszélt, amit aligha tett volna, ha a humanizmus ma harc nélkül is virágozhatna. Hitler pedig a nemzetiszocializmust csak úgy tudta uralomra juttatni, hogy elsajátította a baloldal harci módszereit. Sőt Anglia sem az ma már, ami volt, s a háború végén, ha sokáig tart, jobban fog hasonlítani berendezkedésében Németországhoz, mint régi mivoltához. Ez az átalakulás törvényszerű, s ha a háború eldőlése nem is érdekel, annál inkább kell számolnunk következményeivel. Elsősorban azzal, hogy a szép gondolatokat ma már csak erős ököllel lehet megvédeni, mert az emberi törvények helyett ma újból a természet törvénye nyer alkalmazást, mely elpusztítja a hitetleneket, a gyávákat, a gyengéket és a tehetetleneket. Másodsorban azzal, hogy az önmagának élő polgári életformának egyszer s mindenkorra vége s ma már az ember csak egy közösségben s egy közösségért élve érezheti és teheti magát emberré. Harmadsorban azzal, hogy ez a közösség nem lehet más, mint a családdá alakult nemzeti közösség, melynek – Tamási szavaival élve – címere a nép.

A szellemnek, ha irányító akar maradni s nem akarja bevárni azt, hogy a közösség széles rétegei is bizalmatlanokká váljanak vele szemben, nem szabad álszemérembe esnie s nem szabad megrettennie attól, hogy azok, akik nem élték át a magyar történelmet s így nem ismerik a magyar szellem alkatára oly jellemző Bethlen Gábor-i jelmondatot: *arte et marte*, – a kemény magatartást szellemellenesnek fogják nyilvánítani. Ne bízsa el magát túlságosan a szellem s ne higgye azt, hogy ha valahol megbicsakolja magát, a nemzet azért nem fog tovább haladni. Tovább fog haladni, csak nem fog reá hallgatni, s az eredmény épp az ellenkező lesz. Mert a diktatúra – mint Trócsányi György írja – éppen azt jelenti, hogy a szellem képviselőinek egyeteme elvesztette a becsületét, nem tartanak méltóknak arra, hogy az ő munkásságuk szabad kifejtése segítségével vezettessenek a közügyek. A diktatúrát mindenütt az írástudók árulása vezette be. A szellemnek tehát, – ha önmaga áruló-jává nem kíván válni, – soha, egy pillanatra sem szabad az irányításról lemondania, és hogy ezt tehesse: nem állapíthat meg maga számára külön törvényeket, mint amelyek az összességre vonatkoznak.

MA MÉG NINCS elháríthatatlan veszély. A szellem még őrzi és nem veszítette el becsületét. De látható, hogy – ha észrevétlenül is, – egyre veszít súlyából. A kisebbségi futam első körének élén a szel-

lem haladt; gyors kifejlésével és virágzásával pótolni tudta az állami erő hiánya okozta kisebbsértékűségi érzéseket; nemzedékeknek adott erőt, öntudatot, hitet. Tíz évvel ezelőtt még teljes erejében élt s messzehatáon irányított; ma mintha elvesztette volna önmagát, az irodalom megszűnt sorsformáló lenni, a közírásban a *Magunk Revíziója* utód nélkül maradt, s a szellem elhalkulásával párhuzamosan hódít tért egy irányzat, mely megfélekedezni látszik arról, hogy egyedül a szellem képes kialakítani azt az értékrendet, mely értelmet adhat a közösség életének s a közösségben élő minden egyes ember törekvéseinek.

Mint említettük, a kisebbségi futam első körében a szellemi erők teljes mértékben hatottak: magyarázatát tudták adni a nemzeti létnek, célt mutattak a közösség életének és hivatástudatot sugároztak. A történelmet élővé varázsolták és a népi műveltség töretlen erejével, hagyományos értékrendjével gazdagították a nemzeti műveltséget. Az indulás tökéletes volt s ha a mélység, melyből a nemzetet ki kellett emelni, nem lett volna akkora, úgy a fejlődésben sem állt volna be a törés. De mivel a letárgia teljes volt és az idők vészesek, a nemzet alkotó erőit viszont fel kellett rázni és a nehézségeken át kellett vezetni, a szellem akaratlanul is illúziók áldozata lett. Hitte, hogy Európa a megértés és megbékülés irányában halad és a népek közötti ellentétek a jóság, a megértés, a testvériség szellemében „a humánus magaslatain” elintézését nyernek, tehát a szellemi és erkölcsi erők, s ezek közül is főképp a szelidség, a jóság és alázat elegendők arra, hogy egy nép életjogát biztosítsák. Ezt az illúziót is, mint minden illúziót, keserű kiábrándulás követte. Európa fejlődése ellentétes irányban haladt. A nemzeti eszme kizárólagossá válása folytán az ellentétek a nemzetek között még jobban kiéleződtek; világnézetek leszámolásra törtek a kiábrándult emberiség új eszmék után kutatott, s az egyén helyébe a közösséget, a tőke helyébe a munkát, a jog helyébe az erőt, a gondolat helyébe az akaratot állította. Világnézetek és nemzetek gigászi küzdelmében a humánus fegyvereit, mint eleve alkalmatlanokat, elvetették, s mint minden nagy küzdelemben, az erőszak eszközéhez nyúltak. Az élethez való jogot nemzetek és eszmék számára az erő biztosítja s az erőt pedig a küzdelemben megedzett, elszánt és akaraterős társadalom adja.

Más éghajlat ez, más világ, zord és kietlen, nyers és kegyetlen; a szellem tehát sietett élni klasszikus szabadságával: *inter arma silent musae* és elefántcsonttornyába zárkózott. Pedig a szellemi erőknek különösen a nagy szellemi változások idején kell résen állniok, mert különben, mint a pásztor nélkül maradt nyájban a farkas, az idegen értékrend könnyű pusztítást végezhet. A nemzeti erő csak addig töretlen, míg a maga erejéből tud feleletet adni a lét minden kérdésére és a jövő útját maga tudja kijelölni. Ha a nemzeti szellemenben nincs elég erő és rugalmasság arra, hogy a korszellemmel lépést tartva revízió alá vegye értékrendjét; ha azt elavulni hagyja olyannyira, hogy az emberek többségének nem tud feleletet adni létük kérdéseire, úgy a szellem csatát veszített és megírta saját ítéletét.

MAI ÉLETÜNK ZÜRZAVARÁT csak az újból hivatását vállaló szellem oszlatná el. A magyarság egyetlen eszmei és gondolati tengely mellé kívánczik s ha ezt nem a nemzeti szellem teremti meg, hanem idegenből kölcsönözzük, úgy a nemzeti géniusz tesszük hajléktalanná és száműzötté. Már eddig is mulasztás történt abban, hogy nem igyekeztünk tisztázni azokat az alapelveket és erkölcsi normákat, melyek az egy tengely köré kristályosítást elvégezhetnék volna. Pedig ez nem lehetetlen és nem reménytelen feladat. Akik a külső példákat jobban figyelik, mint a magunk életét, riadoznak minden ilyen kísérlettől, mert féltik a magyarság egységét; pedig nincs igazuk. Két hónap alatt több energia pazarlódik el, mint amennyivel ezt meg lehetne valósítani. Mert egy ilyen tisztázás folytán éppen az ellenkezője derülne ki: t. i. hogy nincsenek olyan különbségek, melyek törést eredményezhetnének. A mai helyzet csak a bizalmatlanság eredménye, mert nincs irányító eszme, nincs elfogadott értékrend, amihez a különbségeket mérhetnénk; s ezért mindenki a magáét veszi annak és saját magától méri a távolságot. Ilyen értékelés alapján természetes, hogy meghatározhatatlan sorozata alakul a jó és kevésbé jó magyaroknak. Ma mindenki azt bizonygatja, hogy ő az igazi jó magyar, egyedül ő jár helyes úton, holott a jó magyar számára nem lehet öröm, ha egyedül van ebben a mivoltában. A szabadelvű meg van győződve arról, hogy övé a helyes út és gyanúsán nézeget mindenkit, aki új nemzeti gondolatról beszél; a vármegyei iskolán felnőtt magyar felforgatóknak tartja azokat, akik népi gondolatról beszélnek a népi gondolat hirdetői viszont elmaradottnak az előbbieket és túlzásba hajlóknak a nemzeti gondolat híveit.

A nemzeti gondolat hirdetői árnyalatok szerint oszlanak s mérik a különbséget egymás között, s végül említjük azokat, akik párjelszót eltanulva mindenkit ki akarnak tudni a magyar közösségből, akinek nem ízlése szajkózni, hanem aki magatartásunknak ősi adottságoktól követelt formáját keresi. Ilyen körülmények között természetes, ha mindegyre furcsa csoportosulások, alkalmi szövetségek alakulnak, amelyekben a közösséget csak egy-egy jelszó jelenti és nem a komolyan átértzett és végső következményekig vallott egység. S az is természetes, hogy az emberek szívesen kapják fel a jelszavakat s ha véletlenül ketten egyet mondanak, azt gyorsan ostromra fonják, hogy üssenek a harmadikon.

A kisebbségi futam második köre türelmetlenül várja, idézi a szellemet, hogy megtérve bujdosásából újból irányítólag vállalja a megsokasodott újszerű feladatokat.

ALBRECHT DEZSŐ